

EL PATRIMONI CULTURAL DE LES CONFESIONS RELIGIOSES

Isabel Aldanondo Salaverría *

Sumari

- I. El marc constitucional. Llibertat religiosa i tutela dels béns culturals
- II. Els Acords entre l'Estat espanyol i la Santa Seu de 1979 i el seu desenvolupament en la Comissió Mixta
- III. Els Acords entre les comunitats autònomes i altres administracions territorials i l'Església catòlica: pressupostos i contingut
- IV. Convenis de col·laboració amb confessions no catòliques
- V. La incidència de la Llei 16/1985, de 25 de juny, del patrimoni històric espanyol, en els béns culturals de les confessions religioses
- VI. El patrimoni cultural de les confessions religioses en la normativa autonòmica

* Professora titular de dret eclesiàstic de l'Estat de la Universitat Autònoma de Madrid.

Article rebut el 07/06/2006.

I. El marc constitucional. Llibertat religiosa i tutela dels béns culturals

L'article 46 del nostre text constitucional estableix, com un dels principis rectors de la política econòmica i social, que «els poders públics garantiran la conservació i promouran l'enriquiment del patrimoni històric, cultural i artístic dels pobles d'Espanya i dels béns que l'integren, qualsevol que sigui el seu règim i titularitat». La norma constitucional consagra formalment la consolidació del que s'ha anomenat «Estat de cultura» (*Kulturstaat*), les tendències de fons del qual són bàsicament dues: d'una banda, una creixent intervenció de l'Estat en matèria de béns culturals; de l'altra, un creixent allargament dels objectes de protecció. Tendències totes dues que, en última instància, es tradueixen en un notable augment de les limitacions del domini dels seus titulars i, en concret, de l'Església catòlica que, com és notori, és la titular d'una bona part dels béns culturals del nostre país (esglésies i llocs destinats al culte, monestirs, estris sagrats, retaules, pintures, obres musicals, llibres litúrgics, etc.). Tenint en compte que la tutela estatal del patrimoni cultural és *propter rem* —és a dir, que les mesures que s'adoptin en desplegament del principi constitucional contingut en l'article 46 CE s'apliquen amb independència de qui sigui el seu titular—, aquesta circumstància pot ser focus d'alguns conflictes que cal tenir en compte. En aquest sentit no podem oblidar que no sempre coincideixen les directives que inspiren la regulació estatal del patrimoni cultural i aquelles altres que informen l'activitat de la comunitat eclesiàstica. En efecte, a diferència de la majoria dels béns culturals civils, gran part dels de l'Església catòlica són béns culturals que estan *funcionalitzats*; això és, afectats al compliment específic de les tasques de l'Església, béns que no són per a l'Església únicament testimoni del seu passat i objectes que tenen un valor en si mateixos, sinó que compleixen una funció cultural, litúrgica i devocional.

El patrimoni cultural de les confessions religioses reuneix en si mateix i de manera simultània tant un valor de cultura com un valor de culte que no poden escindir-se, per la qual cosa necessàriament —com a exigència del sistema constitucional, que tant garanteix una cosa com l'altra— ha d'arribar-se a una solució que harmonitzi els interessos de les confessions protegits per la llibertat religiosa (art. 16 CE) i els interessos culturals que l'article 46 CE posa a cura dels poders públics. Aquesta solució harmònica —ho ha sintetitzat Heckel¹ exigeix

¹ Heckel, M., *Staat, Kirche, Kunst. Rechtsfragen kirchlicher kulturdenkmäler*, Tübingen, 1968, p. 76 i ss. Aquest conflicte queda excel·lentment perfilat en aquest text de Schulz, W., «La tutela dei beni culturali ecclesiastici nella legislazione della Germania Federale», a *Beni culturali e interessi religiosi (Atti del convegno di studi, Napoli, 26/28 novembre 1981)*, Nàpols, 1983 p. 240: «Allo Stato compete indiscutibilmente il diritto di salvaguardare i beni culturali, in quanto essi costituiscono un bene di interesse pubblico. Nel difendere questo diritto, egli ha da rispettare quello che chiamiamo nel diritto ecclesiastico tedesco la priorità dei valori culturali (“Kulturwertordnung”). Alla Chiesa invece compete un interesse specifico in riferimento al culto, p.e. il mantenimento delle chiese in quanto edifici riservati al culto ed il diritto di non essere disturbati durante le funzioni religiose. Nel diritto ecclesiastico tedesco tale interesse viene chiamato la priorità dei valori di culto (“Kultordnung”)».

estructurar l'activitat legislativa i administrativa de l'Estat de tal manera que aquest *no renunciï a la seva responsabilitat cultural en l'àmbit del patrimoni cultural de les confessions religioses*; però, d'altra banda, que *no obli ni passi per alt l'especificitat religiosa i la funció cultural i litúrgica de l'art eclesiàstic*.

El compromís entre els diversos valors del sistema constitucional exigeix, en primer lloc, que el patrimoni cultural de les confessions religioses no quedi totalment postergat de l'activitat tuitiva de l'Estat; i en segon terme que, amb tot, aquesta activitat tutelar de l'Estat no pot desconèixer el caràcter religiós i la funció litúrgica de l'esmentat patrimoni.

L'exempció general del patrimoni cultural de les confessions religioses respecte de la protecció estatal seria contrària als preceptes i principis consagrats per la nostra carta constitucional per diverses raons.

a) En primer lloc, l'article 46 CE assigna als poders públics la tasca de garantir la conservació i promoure l'enriquiment del patrimoni cultural dels pobles d'Espanya qualsevol que sigui el seu règim i la seva *titularitat*. Doncs bé, l'exclusió dels béns culturals de les confessions religioses i la limitació de la legislació als béns culturals profans seria contrària al precepte, ja que aquest es refereix a tots els béns culturals; i béns culturals —segons la tradició i l'entesa actual— són tots amb independència que pertanyin a les confessions religioses o a altres subjectes.

b) En segon lloc, s'ha d'assenyalar que l'exempció dels béns culturals de les confessions religioses contradiria frontalment *el principi d'igualtat* de l'article 14 CE, que no permet que es deixi sense tutela un patrimoni per raons religioses.

c) Cal invocar, en tercer lloc, el *principi de laïcitat o no-confessionalitat de l'Estat* consagrat a l'article 16.3 CE. Aquest principi no permet des de cap punt de vista que es privi de protecció un sector del patrimoni cultural (el patrimoni cultural de les confessions religioses) per la seva orientació ideologicoreligiosa, el seu contingut sacre o la seva funció litúrgica.

La segona premissa en què es basa el compromís constitucional demana —segons hem indicat— que l'activitat tutelar de l'Estat no desconegui el caràcter religiós i la funció litúrgica del patrimoni cultural de les confessions religioses. Les bases constitucionals d'aquest plantejament són les següents:

a) L'exigència d'harmonització procedeix, en primer lloc, del mateix mandat constitucional de protecció del patrimoni cultural contingut a l'article 46 CE. Aquest precepte s'ha d'interpretar d'acord amb la tradició, en el sentit que «els poders públics garantiran la conservació del patrimoni històric, cultural i artístic dels pobles d'Espanya» procurant no desvincular-lo ni desarrelar-lo del seu sentit originari. Això significa que l'Administració cultural ha de respectar el contingut religiós i la funció litúrgica dels béns culturals que originàriament complien, també en el present i en el futur. L'Administració no pot, doncs, promoure'n la laïcització i la secularització museística, ja que llavors s'estaria atemptant contra aquest patrimoni. Aquestes brevíssimes consideracions exigeixen un *estatus* especial per als béns culturals de les confessions religioses que assegurí el seu *valor de culte* com a valor de cultura; un *estatus specialis* que de cap manera atemptaria contra el principi d'igualtat de l'article 14 CE, ja que existeixen raons poderoses que justifiquen un tracte desigual. Més aviat el reconeixement d'aquest *estatus specialis* seria una exigència de l'article 16.3 CE, que mana als poders públics tenir en compte el fet religiós a l'hora de projectar la seva activitat general.

b) La segona base constitucional en què se sosté el principi que l'Estat ha de respectar en la seva activitat tutelar del patrimoni cultural el caràcter religiós i la funció litúrgica rau en la *garantia de la llibertat artística*.² Reconeguda la llibertat artística com a dret fonamental per l'article 20.b CE, és evident que els poders públics —segons prescriu l'article 53 CE— queden vinculats i totes les regulacions que a l'efecte emanin hauran de respectar el seu contingut essencial. La Constitució, doncs, protegeix la llibertat de l'activitat artística; i aquesta protecció, com és lògic, no se circumscriu a la creació de l'obra en si, sinó també al sentit i la destinació amb què va ser concebuda, a la seva «finalitat d'utilització» com diu Petschen.³ La llibertat artística no és altra cosa que una peça més en la construcció d'un ordre social pluralista i obert. És, doncs, obvi que partint d'aquestes premisses s'infereix que una regla bàsica a la qual s'haurà de subjectar l'activitat de l'Estat (legislativa i executiva) perquè la seva actuació resulti conforme a la Constitució és el respecte al qual Heckel ha anomenat «legalitat intrínseca» de l'art cristià. L'Estat no pot fixar directrius a l'article. Ha de respectar en l'àmbit d'un ordre jurídic lliure la legalitat intrínseca de l'art religiós, és a dir, el caràcter de l'art com a servei: la seva finalitat litúrgicosagrada.

c) L'exigència constitucional que estem examinant troba la seva tercera base en la *garantia de llibertat religiosa*, consagrada per l'article 16.1 CE; i més específicament en el

² Heckel, M., *Staat...*, cit., p. 76 i ss.

³ Petschen, S., «La Iglesia española y su patrimonio cultural. Directrices que orientan su actuación», a *Patrimonio Cultural y Derecho. Documentación-Información*, 5-6 (1987), p. 48-59.

principi d'autonomia de les esglésies, confessions i comunitats religioses com a exigència derivada d'aquella (tal com, per a d'altres, han posat en relleu els articles 2.2 i 6 de la Llei orgànica de llibertat religiosa). El contingut central d'aquesta autonomia garanteix a les confessions religioses el seu ple dret a decidir en matèries dogmàtiques, litúrgiques i de culte sense interferències de l'Estat. Això significa que l'Estat, per força, ha d'acatar l'ordre autonòmic establert per a les confessions en la seva activitat tutelar del patrimoni cultural i, per tant, que les activitats eclesiàstiques, amb els béns culturals de la seva titularitat que calguin per dur a terme les decisions preses en l'àmbit de la seva autonomia, no poden ser impedides o condicionades per la legislació estatal.

d) El raonament anterior es reforça finalment invocant el principi constitucional de *laïcitat i neutralitat ideològica de l'Estat*, una de les manifestacions més rellevants del qual l'estableix l'article 16.3 CE, en sancionar el caràcter no confessional de l'Estat. Això significa que, així com l'Estat no pot imposar una orientació catòlica a l'art, tampoc no en pot imposar una altra i, consegüentment, ha de respectar qualsevol legalitat intrínseca d'un art confessional. L'Estat ha de respectar el destí de l'obra d'art com a expressió d'un determinat compromís, la qual cosa comporta, respecte de l'art eclesiàstic, que les regulacions estatals que afectin aquest àmbit han de deixar de banda l'orientació litúrgicosagrada que l'Església assigna a gran part del seu patrimoni.⁴ No es pot oblidar, en aquest sentit, que la Constitució fa una valoració positiva del fet religiós i que aquest no només s'ha de tenir en compte per part de l'Estat, sinó que fins i tot l'obliga a cooperar amb les confessions (art. 16.3). Des d'aquesta perspectiva és evident que la legislació del patrimoni cultural no pot desconèixer el valor litúrgic i cultural dels béns culturals religiosos.

Les exigències constitucionals referides afecten únicament aquell sector del patrimoni eclesiàstic que estigui destinat al servei diví i tingui funció litúrgica. La raó és òbvia, ja que només aquests béns, a causa de la seva intrínseca legalitat, diferent de la pròpia dels béns profans, gaudeixen de la particularitat que justifica el tractament diferenciat. La resta del patrimoni cultural de les confessions religioses no relacionat amb el culte diví (cases de rector, patrimoni d'administració, patrimoni de fundacions, etc.) manca d'aquelles singularitats en funció de les quals postulem un *estatus* especial i, per tant, estendre-hi la protecció especial, en la mesura que no es trobi justificada, lesionaria el principi constitucional d'igualtat.

⁴ Cfr. Potz, R., a la *Einleitung*, al número monogràfic de l'*Österreichischer Archiv für Kirchenrecht*, 4 (1978), sobre «*Kirche und Denkmalschutz*», p. 335-336.

II. Els Acords entre l'Estat espanyol i la Santa Seu de 1979 i el seu desenvolupament a la Comissió Mixta

La particular condició dels béns culturals religiosos i el compromís que l'Estat adquireix en virtut de l'article 16.3 CE d'establir relacions de cooperació amb les confessions, esglésies i comunitats fa que els poders públics col·laborin amb l'Església catòlica i les altres confessions en l'activitat relativa a aquests béns en tant que són un mitjà de manifestació de la llibertat religiosa. Expressió d'aquesta exigència són un conjunt de disposicions de caràcter bilateral en què, de mica en mica, es va forjant una disciplina sistemàtica dels béns culturals eclesiàstics.

Els Acords entre l'Estat espanyol i la Santa Seu s'ocupen dels béns culturals en diversos dels seus preceptes. En matèria de patrimoni documental, l'article 1.6 de l'Acord sobre assumptes jurídics prescriu la inviolabilitat dels arxius, registres i altres documents pertanyents a les institucions i entitats eclesiàstiques. D'altra banda, l'Acord sobre ensenyament i assumptes culturals conté dues mencions relatives als béns culturals. La primera, de caràcter no dispositiu, es troba en el preàmbul; en aquesta se subratlla la funció social dels béns de l'Església amb valor cultural i la necessitat de cooperació entre l'Església i l'Estat: «El patrimoni històric, artístic i documental de l'Església segueix sent part importantíssima del patrimoni cultural de la nació; per la qual cosa la posada de tal patrimoni al servei i gaudi de la societat sencera, la seva conservació i increment, justifiquen la col·laboració de l'Església i l'Estat». La segona, aquesta ja amb eficàcia dispositiva, la trobem a l'article XV, el text del qual diu: «L'Església reitera la seva voluntat de continuar posant al servei de la societat el seu patrimoni històric, artístic i documental, i concertarà amb l'Estat les bases per fer efectius l'interès comú i la col·laboració de les dues parts amb la finalitat de preservar, donar a conèixer i catalogar aquest patrimoni cultural en possessió de l'Església, de facilitar la seva contemplació i estudi, d'aconseguir la seva millor conservació i impedir qualsevol classe de pèrdues, en el marc de l'article 46 de la Constitució. A aquests efectes i a d'altres relacionats amb l'esmentat patrimoni, es crearà una comissió mixta en el termini màxim d'un any a partir de la data d'entrada en vigor a Espanya d'aquest Acord».

Les crítiques de què ha estat objecte aquest Acord assenyalen que peca d'excessiva generalitat i no resol els principals problemes que el patrimoni cultural de l'Església té plantejats.⁵ Hagués estat preferible, sens dubte, que s'hagués aprovat un acord específic i

⁵ Les crítiques de la doctrina al text de l'Acord han estat significatives: Corral, C. i De la Hera, A., «Bienes culturales e intereses religiosos en la experiencia jurídica europea: España», a *Beni culturali e interessi religiosi (Atti del convegno di studi, Napoli 26/28 novembre 1981)*, Nàpols, 1983, p. 275 i ss. (*Revista de Derecho Privado*, 1982, p. 428-429); Fernández Catón, J. M., *El patrimonio cultural de la Iglesia en España y los Acuerdos entre el Estado español y la Santa Sede*, León, 1980; Iribarren, J., «El patrimonio histórico-artístico y documental de la Iglesia», a Corral, C. i Echeverría, L. de (ed.), *Los Acuerdos entre la Iglesia y España*, Madrid, 1980, p. 569-571.

concret en lloc de remetre l'ordenació d'aquest patrimoni a una futura reglamentació i l'elaboració de la qual s'encomana a una comissió mixta. S'omet, així mateix, qualsevol al·lusió a la funció religiosa i de culte que compleixen molts dels béns culturals eclesiàstics: només se'n destaca l'aspecte cultural. Tampoc s'ha aconseguit un reconeixement formal i exprés de l'Estat —encara que sí un d'implícit— del dret de propietat de l'Església sobre aquells béns. Les observacions anteriors no signifiquen, no obstant això, que no existeixin certs aspectes positius a l'Acord, com ara el compromís de col·laboració previst entre l'Església i l'Estat a fi de posar el patrimoni al servei de la societat, la conservació i l'increment d'aquest, etc.; o la decisió de les dues parts de continuar les negociacions, disposant a aquest efecte la creació, en el termini màxim d'un any, d'una comissió mixta *estatal i eclesiàstica* sobre la qual en el futur haurà de recaure la tasca del desenvolupament normatiu de l'Acord en aquestes matèries i de la resolució d'altres assumptes relacionats amb el patrimoni cultural. De la lectura de l'article XV Llamazares dedueix conseqüències més greus, ja que, a parer seu, no hi ha cap disposició especial respecte al patrimoni cultural de l'Església, «que se sotmet, per tant, al règim comú, d'una banda; de l'altra, no es limita el poder unilateral de l'Estat en relació amb ell, ja que no queda obligat a consensuar les seves decisions sobre el patrimoni amb l'Església, ni mitjançant acords ni mitjançant l'exigència del previ consentiment de l'altra part».⁶

La Comissió Mixta Església-Estat, creada en compliment de l'article XV.2 de l'Acord sobre ensenyament i assumptes culturals, va aprovar el 30 d'octubre de 1980 el «Document relatiu al marc jurídic d'actuació mixta Església-Estat sobre patrimoni historicoartístic».⁷ Aquest text regula de manera més concreta i puntual que l'anteriorment analitzat Acord de 1979 la matèria que ens ocupa. Alguns punts tenen especial importància i per això mereixen ser destacats aquí:

⁵ Llamazares, D., *Derecho de la libertad de conciencia, II. Libertad de conciencia, identidad personal y solidaridad*, Madrid, 2003, p. 189.

⁶ Llamazares, D., *Derecho de la libertad de conciencia, II. Libertad de conciencia, identidad personal y solidaridad*, Madrid, 2003, p. 189.

⁷ *Boletín de la Conferencia Episcopal Española*, núm. 14, abril-juny 1987, p. 86. L'eficàcia i el valor jurídic d'aquest Acord, que no ha estat publicat al BOE, han estat objecte de debat doctrinal: Álvarez-Cortina, A. C., «Función práctica de los Acuerdos Iglesia-comunidades autónomas en materia de patrimonio histórico-artístico», a *Anuario de derecho eclesiástico del Estado*, IV (1988), p. 283; Briones, I., «Los bienes inmuebles culturales destinados al culto», en *XVII Jornadas de la Asociación Española de Canonistas*, Salamanca, 1998, p. 294; Corral Salvador, C., «Incidencia de la legislación internacional en la Ley de patrimonio histórico español 16/1985, de 25 de junio», a *Revista General de Legislación y Jurisprudencia*, 5 (1985), p. 808-809; Fernández-Coronado González, A., «Patrimonio histórico», a *Enciclopedia jurídica básica*, Madrid, 1995, p. 4814; Motilla de la Calle, A., *Régimen jurídico de los bienes histórico-artísticos de la Iglesia española*, Madrid, 1995, p. 263-264; Martínez Blanco, A., *Derecho eclesiástico del Estado*, vol. II, Madrid, 1993, p. 237; Llamazares, D., *Derecho de la libertad de conciencia...*, cit., p. 189-190; Vidal Gallardo, M., *Bienes culturales y libertad de conciencia en el derecho eclesiástico del Estado*, Valladolid, 1999, p. 69-70.

a) En primer lloc, convé subratllar el fet de l'*exprés reconeixement per part de l'Estat dels drets de què són titulars les persones jurídiques eclesiàstiques sobre els béns que integren el patrimoni cultural*. Drets el títol dels quals ve donat fonamentalment per la propietat. Ara bé, no obstant això, el document preveu la possibilitat que la legislació que emani de l'Estat en desplegament de l'article 46 de la Constitució estableixi restriccions a l'ús dels béns culturals, encaminades a assegurar i a facilitar l'efectiva materialització de la funció social que aquests estan cridats a complir. Això s'explica atesa la necessària subordinació de l'exercici del dret de propietat als interessos generals de la societat civil. No podem oblidar sobre això que aquests béns —segons l'eficax qualificació de Giannini— són públics «no en tant que béns de pertinença, sinó en tant que béns de gaudi».⁸

b) Un segon aspecte del Document digne de ser posat en relleu és el relatiu al *compromís que adquireix l'Estat de compensar les referides limitacions a través d'una eficaç cooperació tècnica i econòmica encaminada a procurar la conservació i l'enriquiment del patrimoni cultural eclesiàstic*.

c) En tercer lloc, cal subratllar també el *reconeixement del caràcter prioritari de l'ús i les funcions estrictament litúrgics dels béns culturals respecte dels usos merament «culturals»* (estudi científic i artístic, conservació, visita pública i coneixement i conservació dels béns culturals).⁹

d) En quart lloc, el Document és important perquè, per mitjà d'aquest, l'Església *es compromet a posar els béns culturals al servei de la societat en què s'insereix i a cuidar-los i usar-los d'acord amb el seu valor històric i artístic*. Es pretén d'aquesta manera compatibilitzar la destinació religiosa primària del patrimoni cultural amb la funció cultural que inequívocament també té.

e) Finalment, una breu al·lusió al futur. El Document preveu l'aprovació d'acords successius que tinguin per objecte el desenvolupament dels principis generals que conté i que es referiran als capítols d'arxius i biblioteques, béns mobles i museus i béns immobles i arqueologia.

⁸Giannini, M. S., «I beni culturali», *Rivista Trimestrale di Diritto Pubblico*, 1976, p. 31.

⁹ Aquest caràcter prioritari de l'ús cultural, sense matisacions, ha estat criticat per Llamazares, D., *Derecho de la libertad de conciencia...*, cit., p. 191-192; Tejón Sánchez, R., «El patrimonio cultural de interés religioso en la normativa autonómica», a *Laicidad y Libertades*, 4 (2004), p. 255-256; Vidal Gallardo, M., *Bienes culturales...*, cit., p. 153-154.

Fins avui han estat aprovats el relatiu a l'elaboració de l'inventari subscrit entre el president de la Comissió Episcopal per al Patrimoni Cultural i el subsecretari de Cultura, amb el títol «Normes d'acord amb les quals s'ha de regir la realització de l'inventari de tots els béns mobles i immobles de caràcter historicoartístic i documental de l'Església espanyola», de 30 de març de 1982;¹⁰ i l'«Acord de col·laboració entre el Ministeri d'Educació i Cultura i l'Església catòlica per al Pla nacional de catedrals».¹¹ Aquest Acord, de 25 de febrer de 1997, preveu la coordinació de les autoritats civils i eclesiàstiques per a la conservació de les catedrals, a través de plans directors en els quals quedin reflectits els aspectes tècnics i pressupostaris de les obres a realitzar i preveu, així mateix, els corresponents mecanismes per al finançament de les obres amb una acció conjunta de l'Estat, les comunitats autònomes, l'Església, les persones físiques o jurídiques i la Unió Europea per fer front a totes les despeses.¹² Així mateix, s'ha de tenir en compte l'Acord de col·laboració, de 25 de març de 2004, entre el Ministeri d'Educació, Cultura i Esport i l'Església catòlica per al Pla nacional d'abadies, monestirs i convents, el qual segueix els mateixos principis que el Conveni sobre el Pla nacional de catedrals.¹³

III. Els acords entre les comunitats autònomes i altres administracions territorials i l'Església: pressupostos i contingut

L'actual configuració autonòmica de l'Estat ha tingut una gran incidència en l'organització territorial de la tutela del patrimoni cultural de l'Església. Les comunitats autònomes (CA) han assumit importants competències en aquesta matèria en virtut de la Constitució (art. 148.1.15, 16 i 149.1.28), i tenen a més capacitat executiva en matèria d'acords internacionals que afectin la seva competència i, per tant, per a l'execució dels Acords amb la Santa Seu i les normes concordatàries complementàries sobre patrimoni cultural.¹⁴ En funció d'això, les CA han hagut

¹⁰ *Boletín de la Conferencia Episcopal Española*, núm. 14, abril-juny 1987, p. 87.

¹¹ *Boletín de la Conferencia Episcopal Española*, núm. 53, març 1997, p. 3-5.

¹² En relació amb aquest Acord, vegeu. Aldanondo, I., «Consideraciones en torno a los proyectos de acuerdo entre la Conferencia Episcopal y el Ministerio de Cultura sobre el Inventario general de bienes muebles y el Plan nacional de catedrales», a Melero Moreno, C. (ed.), *XV Jornadas de la Asociación Española de Canonistas en el XXV aniversario de su fundación* (Madrid, 19-21 de abril de 1995), Salamanca, 1997, p. 231-268; Combalá, Z., «Plan nacional de catedrales: comentario al Acuerdo de colaboración entre el Ministerio de Educación y Cultura y la Iglesia católica, de 25 de febrero de 1997», a *Ius Canonicum*, 37 (1997), p. 685-699; Goti, J., «Acuerdos de colaboración para la confección del inventario y el Plan nacional de catedrales», a *Revista Española de Derecho Canónico*, 55 (1998), p. 191-209; Rodríguez Blanco, M., «El Plan nacional de catedrales: contenido y desarrollo», a *Revista Española de Derecho Canónico*, 60 (2003), p. 711-733; Sancho Campos, A., «Catedrales: los acuerdos de colaboración y los convenios marco de colaboración respectivos en vigor», a *Estudios Eclesiásticos*, 71 (1996), p. 521-527.

¹³ Publicat al *Boletín de la Conferencia Episcopal Española*, 72 (2004), p. 3-6.

¹⁴ En aquest sentit: Aldanondo, I., «Las comunidades autónomas, el Estado y los bienes culturales eclesiásticos», a *Ius Canonicum*, vol. XXIV, 47 (1984), p. 308-310; Aznar Gil, F., «Los acuerdos entre las comunidades autónomas y la Iglesia católica en España sobre el patrimonio cultural de la Iglesia», a *Cuadernos de la Facultad de Derecho de la Universidad de las Islas Baleares*, 17 (1991), p. 109; Bajet, E., «Acuerdos entre la Generalitat de Catalunya y la Iglesia católica. Presupuestos doctrinales», a *Ius Canonicum*, vol. XXIII, 46 (1983), p. 841-848; Briones, I., «Los bienes inmuebles culturales...», cit., p. 296; Calvo Otero, J., «Comunidades autónomas y derecho eclesiástico del

d'arbitrar fórmules jurídiques de cooperació amb l'Església en aquest pla de l'estructura territorial de l'Estat. Fruit d'aquesta cooperació són els disset acords entre comunitats autònomes i esglésies locals, en els quals es preveu la constitució de comissions mixtes paritàries comunitat autònoma-Església per a la gestió de la tutela i conservació del patrimoni cultural.¹⁵ No podem aturar-nos ara en l'anàlisi detallada de tots aquests acords; no obstant això, valdrà la pena que, encara que sigui molt breument, intentem identificar els denominadors comuns que els unifiquen. En aquest sentit, s'ha de tenir en compte:

a) Que tots els acords recullen una sèrie de directrius bàsiques per les quals s'hauran de regir les respectives comissions mixtes. Directrius que, substancialment, no són altres que les que estan en vigor a escala estatal per disciplinar la col·laboració Església-Estat. Així, reben en els seus textos el principi de cooperació en matèria cultural recollit a l'Acord sobre ensenyament i assumptes culturals i reafirmen els criteris generals establerts en el «Document relatiu al marc jurídic d'actuació mixta Església-Estat sobre patrimoni historicoartístic» aprovat per la Comissió Mixta Església-Estat el 30 d'octubre de 1980. En aquesta anàlisi comparativa, la doctrina detecta diferents posicions a l'entorn de dues qüestions tradicionals de debat: el grau de

Estado», a *Aspectos jurídicos de lo religioso en una sociedad plural. Estudios en honor del Dr. D. Lamberto de Echeverría*, Salamanca, 1987, p. 265; Castro Jover, A., «El derecho eclesiástico autonómico en España», a *Laicidad y Libertades*, 1 (2001), p. 68; Martínez Blanco, A., «El diálogo entre las comunidades autónomas y las iglesias regionales y locales», a *Estudios de derecho canónico y eclesiástico en homenaje al profesor Maldonado*, Madrid, 1983, p. 427; Motilla, A., *Régimen jurídico...*, cit., p. 65-67; Olmos Ortega, M. E., *La regulación del factor religioso en las comunidades autónomas españolas*, Salamanca, 1991, p. 86-87; Roca, M. J., *Naturaleza jurídica de los convenios eclesiásticos menores*, Pamplona, 1993, p. 110-128; Seglers Gómez-Quintero, A., *Libertad religiosa y Estado autonómico*, Granada, 2004, p. 321 i ss.

Un precedent dels acords actualment vigents referit a un projecte d'Acord entre la Generalitat de Catalunya i les diòcesis catalanes es pot consultar a: Salido López, M., «Acercamiento al estudio de un precedente de los Acuerdos autonómicos sobre patrimonio histórico-artístico de la Iglesia católica», a *Estudios jurídicos en homenaje al profesor Vidal Guitarte*, vol. II, Valencia, 1999, p. 829-837.

¹⁵ Una relació d'aquests convenis es pot veure a Corral, C. i Aldanondo, I., *Código del patrimonio cultural de la Iglesia*, Madrid, 2001, p. 98-174.

Han estat objecte d'estudi monogràfic els següents acords entre l'Església i les CA: Andalusia [Rojo Álvarez-Manzaneda, M. L., *Instrumentos jurídicos para la protección del patrimonio histórico-artístico y Cultural de la Iglesia católica en Granada*, Granada, 2001, p. 113-119; Seco, C. i Borrero J., *La Comisión Mixta Junta de Andalucía-Obispos de la Iglesia católica de Andalucía para el patrimonio cultural*, a *Anuario de derecho eclesiástico del Estado*, III (1987), p. 451-457]; Aragón [Aznar Gil, F., «Consideraciones canónicas acerca del segundo convenio entre la Diputación General de Aragón y la Iglesia católica en Aragón sobre patrimonio cultural de la Iglesia», a *Aragonia Sacra*, 6 (1991), p. 267-290]; Castella i Lleó [Goti, J., «Acuerdo de colaboración entre la Autonomía de Castilla y León y la Iglesia católica y normativa sobre el patrimonio documental y bibliográfico», a *Revista Española de Derecho Canónico*, 56 (1999), p. 631-643; Villar Pérez, A., «Legislación sobre el patrimonio histórico artístico y su aplicación en la diócesis de Burgos», en *Anuario de derecho eclesiástico del Estado*, XIII (1997), p. 269 i s.]; Catalunya [Martí Bonet, J. M., «El patrimonio cultural de la Iglesia española y los estatutos de autonomía», a *Patrimonio Cultural. Documentación-Información*, I (1983), p. 13-15; Vecchi, F., «La tutela del patrimonio storico architettonico ed edilizio della Chiesa in Catalogna, dagli "usatges" barcelloinesi, agli accordi concordatari, ai recenti "micro-convenios" locali», a *Il Diritto Ecclesiastico*, 110 (1999-2), p. 557 i ss.]; València (Olmos Ortega, M. E., *La regulación...*, cit., p. 117-122; Vento Torres, M., «Los bienes culturales de las entidades religiosas en la Ley 4/98, de 11 de julio, Ley de patrimonio cultural valenciano», a *Estudios jurídicos en homenaje al profesor Vidal Guitarte*, Valencia, 1999, p. 908-910).

reconeixement de la propietat eclesiàstica i el grau d'assumpció de la finalitat religiosa d'una part important d'aquest patrimoni.

Els acords difereixen respecte a les fórmules utilitzades per referir-se a la delicada qüestió de la titularitat dels béns. Els autors coincideixen a afirmar que els diversos matisos i l'àmplia diversitat de termes utilitzats (*titularitat, propietat, ús, possessió* i altres) estan caracteritzats per l'ambigüitat generalitzada, una ambigüitat —agregaríem nosaltres— perfectament calculada.¹⁶ Baena del Alcázar entén que poden existir dificultats si les CA discuteixen la titularitat i en dóna la seva opinió com a jurista: «és suficient que es tracti de possessió i ús immemorial, fins i tot si aquest l'han estat gaudint no només les diòcesis sinó també les ordres i congregacions».¹⁷

Pel que fa a la coordinació de l'interès cultural dels béns, els convenis amb les CA contenen generalment clàusules de reconeixement de la finalitat litúrgica o de culte però l'opinió generalitzada és que en alguns apareix amb certa ambigüitat la preservació de la finalitat primordialment religiosa d'aquests béns.¹⁸

b) Tots els acords preveuen actuacions molt concretes de col·laboració de les comissions mixtes, entre les quals cal destacar: la preparació conjunta de programes i pressupostos destinats a les diferents àrees de cultura que afecten l'Església; l'emissió de dictàmens tècnics referents a les peticions d'ajuda econòmica i tècnica per part de l'Església així com l'adjudicació d'aquestes; l'establiment d'un ordre de prioritats en les peticions rebudes; l'elaboració de mòduls de catalogació i d'inventari dels béns culturals de l'Església i, en general, conèixer qualsevol altra actuació que pugui afectar el patrimoni cultural de l'Església. En alguns convenis es preveuen funcions més concretes de la Comissió Mixta, com ara dictaminar per raons de seguretat o d'ús més adequat sobre la conveniència de trasllat definitiu o modificació substancial dels béns afectats pel Conveni.

¹⁶ Aznar Gil, F., «Los acuerdos...», cit., p. 115; Baena del Alcázar, M., «Los acuerdos entre las comunidades autónomas y las diócesis o provincias eclesiásticas españolas», a Corral, C. i Listl, J. (ed.), *Constitución y acuerdos Iglesia-Estado* (Actas del II Simposio Hispano-Alemán), Madrid, 1988, p. 42; Motilla, A., *Régimen...*, cit., p. 133-134; Petschen, S. i García Picazo, P., «Patrimonio artístico y cultural», a *Los Acuerdos entre la Santa Sede y el Estado español (veinte años de vigencia)*, Madrid, 2001, p. 197; Presas Barrosa, C., *El patrimonio histórico eclesiástico en el derecho español*, Santiago de Compostela, 1994, p. 119.

¹⁷ Baena del Alcázar, M., «Repercusión de los Acuerdos en la legislación de las comunidades autónomas», a *Los Acuerdos entre la Santa Sede y el Estado español (veinte años de vigencia)*, Madrid, 2001, p. 100.

¹⁸ Aznar Gil, F., «Los acuerdos...», cit., p. 116-119; Baena del Alcázar, M., «Los acuerdos...», cit., p. 42-43; Motilla, A., *Régimen...*, cit., p. 135-136; Petschen, S. i García Picazo, P., «Patrimonio...», cit., p. 197-198; Presas Barrosa, C., *El patrimonio...*, cit., p. 120; Tejón Sánchez, R., «El patrimonio...», cit., p. 255-256.

c) Pel que fa al caràcter vinculant dels acords, una gran part d'aquests dilaten la fermesa dels que no hagin estat protestats en el termini de 30 dies des de la comunicació als organismes respectius amb capacitat decisòria; en altres, s'afirma el caràcter consultiu dels acords de la Comissió; altres, expressament, reserven les matèries estrictament canòniques a la decisió dels respectius ordinaris; i alguns, finalment, inclouen una clàusula que expressa la vinculació moral de l'autoritat eclesiàstica i civil respecte als acords de la Comissió. El conjunt de competències reconegudes a la Comissió Mixta i el grau de vinculació jurídica que s'atribueix als seus acords indueixen a considerar que les comissions mixtes es conceben com a òrgans consultius de les instàncies amb potestat decisòria tant en l'ordre civil com en el canònic.¹⁹

L'activitat desenvolupada per les comissions mixtes ha conduït a l'aprovació d'altres convenis estipulats entre les comunitats autònomes i l'Església catòlica regional, la majoria dels quals són resultat de l'assumpció, per part dels òrgans amb capacitat decisòria, dels acords adoptats en el si de les comissions mixtes. Aquests convenis tracten sobre les més variades matèries i tenen continguts tan diversos com la realització de l'inventari o catàleg, cessions temporals d'ús de temples per a la celebració de concerts o exposicions artístiques, o l'aprovació de pressupostos i subvencions per a obres de restauració o conservació de béns eclesiàstics d'interès cultural.

La participació de les autoritats eclesiàstiques en el règim i la gestió dels seus béns culturals es confirma també en altres sectors de l'Administració pública com són les diputacions provincials i els ajuntaments, que al seu torn, en el marc de les seves atribucions, han subscrit convenis de col·laboració amb les diòcesis del seu territori.²⁰

Aquest conjunt de textos bilaterals en l'àmbit autonòmic, provincial i local reflecteix la voluntat d'una resolució pactada en les actuacions específiques que tendeix a ampliar-se a mesura que es consoliden les fórmules de col·laboració entre les autoritats civils i les eclesiàstiques.

¹⁹ Sobre la naturalesa jurídica d'aquests acords, vegeu el resum de les tesis mantingudes pels autors que han estudiat aquesta qüestió a: Aldanondo, I., «Comunidades autónomas y patrimonio cultural de las confesiones religiosas en la doctrina española», a *Anuario de derecho eclesiástico del Estado*, 22, 2006, p. 733-756. En aquest treball es poden veure algunes qüestions relatives als subjectes dels convenis.

²⁰ Molts d'aquests «acords menors» només es publiquen en el butlletí oficial de la diòcesi afectada. Podem conèixer-los millor gràcies a la labor encomiable del prof. Aznar Gil, que anualment elabora el *Boletín de la legislación canónica particular española* que publica la *Revista Española de Derecho Canónico*. Els textos complets dels convenis subscrits fins a l'any 2000 es poden consultar, organitzats per matèries, a Corral, C. i Aldanondo, I., *Codi...*, cit., p. 537 i ss.

IV. Convenis de col·laboració amb confessions no catòliques

Els Acords de cooperació de l'Estat espanyol amb la Federació de Comunitats Israelianes i amb la Comissió Islàmica d'Espanya, aprovats per la Llei 24/1992 de 10 de novembre, es refereixen en el seu article 13 al patrimoni històric, artístic i cultural de les respectives comunitats. La qüestió, no obstant això, no és prevista a l'Acord amb la Federació d'Entitats Religioses Evangèliques d'Espanya, de la mateixa data, però això és lògic atesa la pràctica inexistència de patrimoni històric o artístic de les esglésies evangèliques a Espanya. L'Acord amb la Federació de Comunitats Israelianes d'Espanya preveu en el seu article 13: «L'Estat i la Federació de Comunitats Israelianes d'Espanya col·laboraran en la conservació i el foment del patrimoni històric, artístic i cultural jueu, que continuarà al servei de la societat, per a la seva contemplació i estudi. L'esmentada col·laboració s'estendrà a la realització del catàleg i inventari del referit patrimoni, així com a la creació de patronats, fundacions o un altre tipus d'institucions de caràcter cultural». L'Acord amb la Comissió Islàmica d'Espanya reproduïx l'esmentat article amb l'addició de la participació de representants de la Comissió Islàmica en els patronats, les fundacions o en altres institucions que es creïn (art. 13). Com es pot apreciar, es tracta d'un acord general en el qual es recull el compromís de col·laboració mútua pel que fa a la posada al servei de la societat dels béns culturals. No es preveu la constitució d'una comissió mixta encarregada del desenvolupament de l'Acord, com ho fa l'article XV de l'Acord sobre ensenyament i assumptes culturals entre l'Estat espanyol i la Santa Seu.

No s'han articulat, de moment, acords específics de col·laboració amb altres confessions religioses en el si de les CA com els vigents amb l'Església catòlica en matèria de patrimoni cultural. Els convenis signats entre esglésies pertanyents a minories religioses i l'Administració de les comunitats autònomes de Catalunya i Madrid són convenis marc que serveixen per establir el compromís de col·laboració de les parts en diferents àrees d'interès comú, entre les quals es troba l'«àrea cultural». Ens estem referint al Conveni marc entre el Consell Evangèlic de Catalunya i la Generalitat de Catalunya, de 21 de maig de 1998, i als convenis marc de col·laboració entre la Comunitat de Madrid i el Consell Evangèlic de Madrid, la Comunitat Israeliana de Madrid i la Unió de Comunitats Islàmiques d'Espanya, de dates, respectivament, 18 d'octubre de 1995, 25 de novembre de 1997 i 3 de març de 1998.²¹

²¹ Se'n fan ressò —al fil de treballs que tracten sobre acords amb confessions minoritàries: Bueno Salinas, S., «Relacions entre confessions religioses i regions o nacionalitats», a: Reina, V. i Félix Ballesta, M. A. (coord.), *Acuerdos del Estado español con confesiones religiosas minoritarias* (Actas del VII Congreso Internacional de Derecho Eclesiástico del Estado, Barcelona, 1994), Barcelona, 1996, p. 280-281; Camarero Suárez, M., «Los sujetos estatales y confesionales de los acuerdos. Federaciones confesionales y problemática», a Reina, V. i Félix Ballesta, M. A. (coord.), *Acuerdos del Estado español*, cit., p. 253-255; Cañivano, M. A., «El desarrollo del derecho eclesiástico: un reto para las comunidades autónomas», a *Il Diritto Ecclesiastico*, (2002-3), p. 1005-1006; García-

V. La incidència de la Llei 16/1985, de 25 de juny, del patrimoni històric espanyol en els béns culturals de les confessions religioses

La Llei del patrimoni històric espanyol (LPHE), dictada en compliment del mandat conferit per l'article 46 CE, regula i protegeix tot el patrimoni històric amb independència de la seva titularitat eclesiàstica. Això queda clar a l'article 1, que desenvolupa l'objecte de la Llei sense establir exempcions *ratione personae*, a l'article 28.1 i la disposició transitòria cinquena —sobre transmissió de béns en possessió d'institucions eclesiàstiques— i a l'article 49.3 —que declara pertanyents al patrimoni documental els documents amb una antiguitat superior als quaranta anys conservats per entitats i associacions religioses.

La Llei no conté cap referència expressa als acords entre l'Estat espanyol i la Santa Seu, si bé implícitament es reconeixen els compromisos assumits en la disposició addicional setena («sens perjudici d'allò que disposa aquesta llei, les administracions a qui en correspongui l'aplicació quedaran també subjectes als acords internacionals vàlidament subscrits per Espanya [...]»).

La Llei estableix una disciplina general i indiferenciada per a les diverses classes de béns amb independència de qui en sigui el titular —l'Estat, l'Església o el ciutadà particular— i de quina en sigui la naturalesa o la destinació —sagrada o profana. La necessitat de preservar el valor del culte i la funció litúrgica de l'art eclesiàstic planteja la necessitat de concreció de molts dels preceptes de la Llei en el marc de la seva aplicació que equilibri l'interès cultural, especialment, en matèria d'autorització d'obres per raons litúrgiques en monuments declarats d'interès cultural, visita pública en llocs en què se celebren actes religiosos, préstec de béns que posseïxin un alt significat religiós, etc.²²

Pardo, D., *El sistema de acuerdos con las confesiones minoritarias en España e Italia*, Madrid, 1999; Gómez Movellán, A., «Convenios de colaboración entre comunidades autónomas y minorías religiosas», a *Anuario de derecho eclesiástico del Estado*, XV (1999), p. 441-451; Mantecón Sancho, J., *Los acuerdos del Estado con las confesiones acatólicas*, Jaén, 1995; Rodríguez Blanco, M., *Los convenios entre las administraciones públicas y las confesiones religiosas*, Pamplona, 2003; Tejón Sánchez, R., «El patrimonio...», cit., p. 262-264; Tirapu, D., «Breve nota sobre la posibilidad de acuerdos “menores” con las confesiones minoritarias», a Reina, V. i Félix Ballesta, M. A. (coord.), *Acuerdos del Estado español...*, cit., p. 579-582; Vázquez García-Peñuela, J. M., «El futuro de los acuerdos y otros ámbitos de cooperación entre el Estado y las confesiones», a Mantecón, J. (coord.), *Los acuerdos con las confesiones minoritarias. Diez años de vigencia*, cit., p. 179-181.

²² Els possibles conflictes són analitzats amb més detall a Aldanondo, I., «Protección de los bienes culturales y libertad religiosa», a *Anuario de derecho eclesiástico del Estado*, III (1987), p. 290 i ss. Tejón Sánchez, R., a «Los bienes culturales de interés religioso en la Ley de patrimonio cultural de Castilla y León», a *Patrimonio Cultural y Derecho*, 9 (2005), p. 180, nota 34, ens inclou entre els autors que sostenen la inconstitucionalitat de la LPHE, citant expressament les p. 290-291 del nostre treball «Protección de los bienes culturales y libertad religiosa», en el qual, crec, s'entén que arribem a una altra conclusió. Així, a l'epígraf relatiu al deure de l'Estat de respectar el caràcter

S'ha de fer una referència al tema de la transmissió dels béns culturals de l'Església. L'article 28.1 diu: «Els béns mobles declarats d'interès cultural i els inclosos en l'Inventari general que estiguin en possessió d'institucions eclesiàstiques, en qualsevol dels seus establiments o dependències, no es podran transmetre per títol oneros o gratuït ni cedir-se a particulars ni a entitats mercantils. Els béns esmentats només podran ser alienats o cedits a l'Estat, a entitats de dret públic o a altres institucions eclesiàstiques». Però aquesta regulació s'ha de completar amb el que estableix la disposició transitòria cinquena de la Llei, segons la qual «en els deu anys següents a l'entrada en vigor d'aquesta Llei, el que disposa l'article 28.1 d'aquesta s'entendrà referit als béns mobles integrants del patrimoni històric espanyol en possessió de les institucions eclesiàstiques». Així doncs, la prohibició continguda en l'article 28.1 en el terme de deu anys següents a l'entrada en vigor de la Llei, prorrogat fins a l'any 2012 en virtut de dues disposicions de les quals donem compte en l'epígraf següent, s'entén referida a tots els béns mobles integrants del patrimoni històric espanyol en possessió d'institucions eclesiàstiques, hagin estat o no declarats d'interès cultural o inclosos a l'Inventari general de béns mobles de l'article 26 LPHE.

Aquestes disposicions, després de les quals es perfila un règim especialment restrictiu per a l'Església catòlica (encara que referides a totes les confessions religioses, en realitat són normes adreçades a l'Església catòlica), van ser molt discutides durant l'elaboració parlamentària i van donar lloc a controvèrsies molt aferrissades a causa de la seva raó de ser i justificació constitucional. La qüestió substancial és l'eventual compatibilitat de l'article 28 amb l'article 33 de la Constitució ja que, en la mesura que es limiten fortament les facultats de disposició de les institucions eclesiàstiques dels seus béns mobles, pot atemptar contra el contingut essencial del dret de propietat, dins del qual òbviament hi ha l'*ius disponendi*. Fins i tot podria entendre's que el precepte vulnera el principi d'igualtat consagrat en l'article 14 CE en preveure per a les entitats eclesiàstiques una solució diferent de l'establerta per als altres titulars, els béns dels quals poden circular lliurement (només se'ls imposa un deure de

religiós dels béns culturals eclesiàstics, diem que la LPHE no ha previst aquest *status specialis* que per als béns culturals demana la Carta constitucional i hi afegim: «*Esta circunstancia no la convierte en una ley inconstitucional, aunque sí la transforma en una ley necesitada de una interpretación correctora conforme a la Constitución*» (p. 280). Tampoc recull fidelment la nostra opinió pel que fa a d'altres temes, com ara, per exemple, quant a la qüestió de la tramitació dels expedients de declaració de bé d'interès cultural, quan diu que no hem tingut en compte l'obligació de l'Administració de notificar als interessats la incoació i resolució de l'expedient i donar-los audiència durant el procediment (Tejón Sánchez, R., «El patrimonio...», cit., p. 269-270). No obstant això, en el treball en què ens cita aquesta autora expressem: «*En cualquier caso ha de decirse que la declaración de un bien eclesiástico de interés cultural ha de contar siempre con la audiencia de la Iglesia, en su calidad de interesado (art. 13.2, Real decreto 111/1986, de 10 de enero)*» (Aldanondo, I., «Patrimonio histórico, artístico y documental», a *Acuerdos Iglesia-Estado en el último decenio*, Barcelona, 1987, p. 201).

notificació a l'Administració de les alienacions preteses o de les subhastes, que s'han de celebrar en els termes de l'article 38 LPHE).

Un sector de la doctrina, encara que no arriba a estimar que el precepte sigui inconstitucional de manera clara, considera que es priva les institucions eclesiàstiques de l'exercici d'una de les atribucions essencials del dret de propietat.²³ Altres sectors, en canvi, entenen que l'article 28 és plenament constitucional perquè, si bé és cert que la facultat de disposició apareix constreta, no resulta, no obstant això, anul·lada, i roman en tot cas la garantia de la utilitat privada en què consisteix el contingut essencial de la propietat privada. La limitació en qualsevol cas es justifica —des de l'angle del retret de la discriminació i vulneració del principi d'igualtat— per la importància del patrimoni en mans de les institucions eclesiàstiques, tenint en compte que el legislador ha optat per una solució consistent en la permanència d'aquest patrimoni en mans públiques o d'altres entitats eclesiàstiques per evitar-ne la dispersió i garantir de manera més eficaç l'accés de la col·lectivitat als béns esmentats.²⁴

VI. El patrimoni cultural de les confessions religioses en la legislació autonòmica

Les comunitats autònomes han assumit competències en matèria de patrimoni cultural i han anat dictant una legislació cada vegada més profusa, ja sigui referida a àrees específiques —arxius i patrimoni documental, museus o biblioteques—, o bé, amb caràcter general, a tot el patrimoni cultural de la Comunitat.²⁵

²³ Vegeu., entre altres, Álvarez Álvarez, J. L., *Estudios sobre el patrimonio histórico español y la Ley de 25 de junio de 1985*, Madrid, 1989, p. 694 i ss.; Anguita Villanueva, L. A., *El derecho de propiedad privada en los bienes de interés cultural*, Madrid, 2001, p. 178 i ss.; Cuesta, J. M. de la, «Aspectos jurídico civiles del tratamiento de los bienes muebles de la Iglesia católica española en la Ley de patrimonio histórico de 25 de junio de 1985», en *Revista Española de Derecho Canónico*, 44 (1987), p. 150 i ss.; Motilla, A., *Régimen...*, cit., p. 106; Presas Barrosa, C., *El patrimonio histórico...*, cit., p. 87 i ss.

²⁴ En aquest sentit: Alegre Ávila, J. M., *Evolución y régimen jurídico del patrimonio histórico*, tomo I, Madrid, 1994, p. 640; Castro Jover, A., «La incidencia del art. 28 de la Ley 16/1985, de 25 de junio, del patrimonio histórico español, en la libertad religiosa», a *Revista de Administración Pública*, 117 (1988), p. 409 i s.; Llamazares, D., *Derecho de la libertad de conciencia...*, cit., p. 190-191; Magán Perales, J. M., *La circulación ilícita de bienes culturales*, Valladolid, 2001, p. 260; Tejón Sánchez, R., «El patrimonio...», cit., p. 285-287; Vidal Gallardo, M., *Bienes culturales...*, cit., p. 145-147.

²⁵ Les lleis, per ordre cronològic d'aprovació, són les següents: Llei 4/1990, de 30 de maig, del patrimoni històric de Castella-la Manxa (d'ara endavant LPHCM); Llei 7/1990, de 3 de juliol, del patrimoni cultural basc (LPCV); Llei 1/1991, de 3 de juliol, del patrimoni històric d'Andalusia (LPHA); Llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català (LPCC); Llei 8/1995, de 30 d'octubre, de patrimoni cultural de Galícia (LPCG); Llei 4/1998, d'11 de juny, del patrimoni cultural valencià (LPCVal); Llei 10/1998, de 9 de juliol, del patrimoni històric de la Comunitat de Madrid (LPHM); Llei 11/1998, de 13 d'octubre, del patrimoni cultural de Cantàbria (LPCCa); Llei 12/1998, de 21 de desembre, del patrimoni històric de les Illes Balears (LPHIB); Llei 3/1999, de 10 de març, del patrimoni cultural d'Aragó (LPCAr); Llei 4/1999, de 15 de març, del patrimoni històric de les Canàries (LPHCan); Llei 2/1999, de 29 de març, de patrimoni històric i cultural d'Extremadura (LPHCE); Llei 1/2001, de 6 de març, de patrimoni cultural del principat d'Astúries (LPCPA); Llei 12/2002, d'11 de juliol, del patrimoni cultural de Castella i Lleó (LPCCyL);

En les diferents lleis autonòmiques els béns eclesiàstics queden sotmesos al règim general de protecció i tutela,²⁶ però al mateix temps opera el principi de cooperació entre les autoritats civils i eclesiàstiques i la consideració de la funció de culte com a criteri determinant de la modulació en l'aplicació de l'esmentat règim.

La majoria de les lleis reconeixen que l'Església catòlica, com a titular d'una part molt important del patrimoni autonòmic, ha de vetllar per la seva protecció, conservació i difusió, i col·laborar, amb aquesta finalitat, amb les administracions públiques mitjançant els convenis oportuns. Habitualment s'assigna a una comissió mixta, de la qual formaran part representants de la comunitat autònoma i les diòcesi afectades, la tasca d'establir el marc de coordinació i col·laboració recíproca per elaborar i desenvolupar plans d'intervenció conjunta.²⁷ La col·laboració es fa extensiva en algunes lleis a altres confessions religioses.²⁸

Es confirma així la pràctica generalitzada, iniciada a partir del moment en què les CA assumeixen competències en matèria de patrimoni cultural, de permetre a les autoritats eclesiàstiques intervenir amb caràcter consultiu o decisoriu en la configuració del seu estatut jurídic, que s'ha canalitzat a través dels convenis de col·laboració signats entre les disset CA i esglésies locals exposats en l'epígraf III. A aquests acords i als subscriptes entre l'Estat espanyol i la Santa Seu es refereixen expressament algunes lleis autonòmiques,²⁹ que afavoreixen el manteniment de les comissions mixtes establertes, a través de les quals —segons la disposició addicional novena de la Llei del Principat d'Astúries— s'analitzaran els problemes relatius a la

Llei 7/2004, de 18 d'octubre, de patrimoni cultural, històric i artístic de La Rioja (LPCHARi); Llei 14/2005, de 22 de novembre, de patrimoni cultural de Navarra (LPCNa).

²⁶ L'article 1.2 de la LPHCan preveu expressament: «Les disposicions d'aquesta Llei s'aplicaran en tot el territori de la Comunitat Autònoma de les Canàries en tant que afectin qualsevol dels béns integrants del seu patrimoni històric, amb independència de la seva titularitat pública o privada, del seu caràcter civil o *religiós*, o de qualsevol altra circumstància que incideixi sobre el seu règim jurídic. S'exceptua del que disposa en l'apartat anterior el patrimoni documental, que es regirà pel que disposa la Llei 3/1990, de 22 de febrer (LCAN 1990, 30), del patrimoni documental i arxius de les Canàries».

²⁷ Art. 82 LPCAr; art. 7 LPHCan, i en relació amb les intervencions en els béns d'interès cultural o inclosos en l'Inventari de béns mobles, l'article 56.4 d'aquesta Llei disposa que «quan es tracti d'un bé propietat de l'Església catòlica o d'alguna de les institucions que hi estan vinculades, serà preceptiu l'informe de la Comissió Mixta Església catòlica-Comunitat Autònoma»; art. 8.1 i 2 LPCCa i art. 122.3 d'aquesta Llei, el qual, referit a les mesures de foment, estableix que «les ajudes per a la conservació i la restauració dels béns de l'Església pertanyents al patrimoni cultural de Cantàbria es duran a terme dins d'allò establert en aquesta Llei i dels acords d'àmbit superior mitjançant convenis específics amb les institucions eclesiàstiques, en el marc de la planificació triennal aprovada pel Govern de Cantàbria»; art. 4 LPCCyL; disposició addicional LPHCM; art. 4 LPCC; art. 5 LPCG [per a un comentari a aquesta Llei de la Comunitat de Galícia, vegeu Presas Barrosa, C., «Legislación relativa al patrimonio cultural de Galicia e Iglesia católica», en *Anuario de derecho eclesiástico del Estado*, XIII (1997), p. 247-267]; art. 4 LPHIB; art. 6 LPHCM; art. 3.c i art. 7 LPCNa; art. 5 i disposició addicional novena LPCPA; art. 6 LPCVal.

²⁸ Art. 82 LPCAr; art. 6.2 LPHM; art. 7 LPCHARi; art. 6.2 LPCVal. Sobre l'expressió que utilitza aquest article de la Llei valenciana en referir-se «a les altres confessions religioses reconegudes per la Llei», vegeu Vento Torres, M., «Los bienes culturales...», cit., p. 912-913.

²⁹ Art. 4 LPCCyL; art. 3.2 LPHCE; art. 7.1 LPCNa; disposició addicional novena LPCPA; art. 6.1 LPCVal.

protecció, conservació, restauració i difusió del patrimoni cultural afectat, molt especialment pel que fa a la seguretat i la preservació física, la compatibilitat entre els usos religiosos i altres funcions de caràcter cultural, l'accés als investigadors i el gaudi públic. La delimitació del caràcter que poden tenir les esmentades comissions mixtes s'aborda expressament en l'article 8.2 de la Llei de Cantàbria, que les configura com a òrgans consultius en relació amb totes les intervencions que afecten béns integrants del patrimoni cultural de Cantàbria en poder de l'Església, qualsevol que sigui la categoria a la qual pertanyin.³⁰ D'altra banda, entre les institucions assessores i consultives pròpies de les administracions autonòmiques que es preveuen en les lleis, és habitual que entre els seus components hi hagi una representació de la diòcesi o de la mateixa Comissió Mixta Comunitat Autònoma-Església; no obstant això, és excepcional —només ho recull la LPCAr a l'article 78.4— la presència de representants d'altres credos. Les esmentades institucions o òrgans consultius han d'emetre informe preceptiu per a la inclusió dels béns en les diferents categories legals de protecció.³¹

Les peculiaritats dels fins religiosos inherents als béns culturals destinats al culte es reconeixen expressament en diverses lleis autonòmiques, cosa que determina que les exigències que requereix l'esmentat ús hauran de ser tingudes en compte en les actuacions que es realitzin sobre aquests.³² En aquesta línia, per a l'aplicació de les lleis sobre museus als fons i les col·leccions de titularitat de l'Església, es tindrà en compte el que disposen els acords subscrits amb l'Estat, i, si és el cas, s'acordarà amb els representants de l'Església o d'altres confessions religioses el que afecti a l'ús religiós dels esmentats fons i col·leccions.³³ Als museus d'art sacre, la creació dels quals —en col·laboració amb les autoritats eclesiàstiques— està prevista a la Llei de les Canàries (art. 81.3), en què s'exhibeixin objectes artístics retirats d'usos litúrgics o que no convingui mantenir a l'interior dels temples, «es procurarà, en tot cas, no descontextualitzar les peces destinades a ser objecte de culte religiós o desvaloritzar els seus emplaçaments originals». El respecte a la destinació originària d'aquests béns es fa també patent en la cessió d'immobles de titularitat pública a particulars o a entitats que preveu l'article 90 de la Llei del patrimoni cultural de València, quan sigui convenient per a la millor conservació,

³⁰ El Decret 36/2001, de 26 de maig, que desplega la Llei 11/1998, de 13 d'octubre, de patrimoni cultural de Cantàbria, regula en el capítol III la col·laboració entre l'Administració i l'Església catòlica a través d'una comissió mixta, la composició, funcions i règim de funcionament de la qual coincideixen pràcticament amb el contingut del Conveni de 27 de gener de 1986 entre la Diputació Regional de Cantàbria i l'Església catòlica a Santander sobre el patrimoni històric, artístic i documental de l'Església catòlica a Santander.

³¹ Art. 78.4 LPCAr; art. 11.4 i 21.1 LPHCan; art. 11.2 i 21.1 LPCCa; art. 2.2 LPHCM; art. 4.2.j LPHCE; art. 7.1.b LPCG i art. 15 del Decret 307/1989, de 23 de novembre, pel qual es regula el sistema d'arxius i el patrimoni documental de Galícia; art. 7.4 LPHM; art. 7.3.e LPCPA; art. 13.8.d i art. 17.8.d LPCHARi.

³² Art. 12.1.d i 29.1 LPCV.

³³ Disposició addicional primera de les lleis de museus de Castella i Lleó (Llei 10/1994, de 8 de juliol) i de Múrcia (Llei 5/1996, de 30 de juliol); disposició addicional segona de les lleis de museus de les comunitats de Cantàbria (Llei 5/2001, de 19 de novembre) i de Madrid (Llei 9/1999, de 9 d'abril).

restauració i promoció, de la qual queden exclosos els béns l'especial significació històrica, social o religiosa dels quals sigui incompatible amb el seu ús privat (art. 90.3).

D'altra banda, la necessitat d'harmonitzar els valors de culte i cultura queda reflectida en les normes que encomanen a les autoritats eclesiàstiques la tasca de vetllar perquè en l'exercici de les activitats pròpies del culte religiós es garanteixi de manera adequada la protecció i la conservació dels béns del patrimoni històric consagrat a l'ús religiós, responsabilitzant-se de la seva custòdia i destinació.³⁴

En matèria de patrimoni documental, la majoria de les lleis declaren pertanyents al patrimoni documental de la comunitat els documents amb una antiguitat superior als quaranta anys generats, conservats o reunits en l'exercici de les seves activitats per entitats i associacions de caràcter religiós,³⁵ deixant fora de perill —segons el que disposen algunes lleis— el que es prevegi en els convenis entre l'Estat espanyol i la Santa Seu o els representants d'altres confessions religioses radicades en el territori de la Comunitat.³⁶

Quant a la transmissió de béns, gran part de les lleis autonòmiques es remeten a la Llei estatal, i afirmen que la transmissió dels béns de les institucions eclesiàstiques es regirà pel que estableix la legislació estatal i, per tant, per l'article 28.1 de la LPHE.³⁷

Amb caràcter singular, la Llei del patrimoni cultural d'Aragó regula aquesta matèria en l'article 62 en els termes següents: «Els béns mobles inclosos en el Cens general del patrimoni cultural aragonès que estiguin en possessió d'institucions eclesiàstiques no podran transmetre's per títol oneros o gratuït ni ser cedits a particulars ni a entitats mercantils. Els esmentats béns només podran ser alienats o cedits a l'Estat, a la comunitat autònoma, a les entitats locals aragoneses o a altres institucions eclesiàstiques amb seu a Aragó». S'introdueixen importants novetats respecte del règim resultant de la LPHE: *a)* els béns afectats són tots els mobles inclosos en el Cens general del patrimoni cultural aragonès; *b)* els esmentats béns no podran ser alienats o cedits a altres institucions eclesiàstiques que tinguin la seva seu fora d'Aragó.

³⁴ Art. 54.3 LPHCan; art. 8.3 LPCCa; art. 7.4 LPCHARi.

³⁵ Art. 7.2.a Llei d'arxius d'Aragó; art. 75.1.b LPHCE; art. 77.1.b LPCG; art. 71.d LPCNa; art. 3.2.b Llei d'arxius i patrimoni documental de la Regió de Múrcia.

³⁶ Lleis d'arxius d'Andalusia (art. 4.a), Cantàbria (art. 5.3.a), Canàries (art. 4.a), Castella i Lleó (art. 5.1.a i disposició addicional cinquena), Catalunya (art. 15.2), Madrid (art. 6.a), La Rioja (art. 6.a). Lleis de patrimoni cultural de les Illes Balears (art. 78.2) i Principat d'Astúries (art. 82.b).

³⁷ Art. 42.1 LPHCan; art. 28.2 LPCCyL; art. 28.2 LPCC; art. 25.7 LPHCE; art. 30.2 LPCG; art. 22.2 LPHM; art. 33.5 LPCNa; art. 48.2 LPCPA; art. 29.3 LPCHARi; art. 24.4 LPCVal.

Aquesta delimitació objectiva dels béns que queden afectats per l'article 62 excedeix la legislació estatal, que ceneix aquella limitació als béns mobles declarats d'interès cultural i als inclosos en l'Inventari general i només amb caràcter *transitori* —en els deu anys següents a l'entrada en vigor de la Llei, segons la disposició transitòria 5^a—, i estén allò que disposa l'article 28 a tots els béns mobles integrants del patrimoni històric espanyol en possessió de les institucions eclesiàstiques. L'article 62 LPCAr configura, en canvi, de manera *definitiva* la limitació a tots els béns mobles del Cens del patrimoni cultural aragonès que, d'acord amb l'article 59.2, ve conformat per quatre categories legals pròpies: els béns declarats d'interès cultural, els catalogats, els inventariats i la resta de béns integrants del patrimoni cultural d'Aragó portadors d'algun interès entre els referits en l'article 2.³⁸ La raó que justifica la disposició transitòria cinquena de la LPHE sembla clara: es tractava de preservar l'operativitat de l'article 28 atorgant un termini perquè l'Administració pogués declarar béns d'interès cultural o incloure en l'Inventari general aquells béns que mereixessin tal consideració. El termini de deu anys ha resultat insuficient per realitzar aquesta tasca i ha estat prorrogat per uns altres deu anys mitjançant la disposició transitòria primera de la Llei 42/1994, de 30 de desembre, de mesures fiscals, administratives i de l'ordre social,³⁹ que al seu torn s'ha prorrogat set anys més en virtut de la disposició addicional segona de la Llei 4/2004, de 29 de desembre, de modificació de taxes i de beneficis fiscals d'esdeveniments d'excepcional interès públic,⁴⁰ reafirmant, per tant, en aquest temps la inalienabilitat a tots els béns mobles integrants del patrimoni històric espanyol en possessió d'institucions eclesiàstiques, hagin estat o no declarats d'interès cultural o inclosos en l'Inventari general de béns mobles.⁴¹ Aquesta norma d'aplicació

³⁸ La LPCAr incorpora la figura dels béns d'interès cultural per a aquells béns més rellevants, materials o immaterials (art. 12.1) Aquesta Llei estableix fins a tres categories de protecció d'inferior grau. La segona, la formen els béns catalogats: aquells que, malgrat el seu significat i importància, no compleixen les condicions pròpies dels béns d'interès cultural (art. 13). En la tercera categoria hi ha els béns inventariats del patrimoni cultural aragonès, que inclou els béns culturals que no tinguin la consideració de béns d'interès cultural o béns catalogats (art. 14). Finalment, trobem els béns inclosos en el Cens general del patrimoni cultural aragonès, que són tots aquells béns portadors d'algun interès entre els referits en l'article 2 de la Llei i que, sense pertànyer a les categories anteriors, mereixin ser conservats. El Cens, amb vocació omnicompreensiva, incorpora també els béns d'interès cultural, els catalogats i els inventariats (art. 59.2).

³⁹ La disposició transitòria primera de la Llei 42/1994, de 30 de desembre, de mesures fiscals, administratives i de l'ordre social (BOE de 31-XII-1994) diu: «Es prorroga per deu anys, a partir de l'entrada en vigor d'aquesta Llei, el termini a què es refereix la disposició transitòria cinquena de la Llei 16/1985, de 25 de juny, del patrimoni històric espanyol».

⁴⁰ En l'exposició de motius de la Llei 4/2004, de 29 de desembre, de modificació de taxes i beneficis fiscals d'esdeveniments d'excepcional interès públic, es diu textualment en relació amb la citada disposició addicional segona: «S'atorga una nova pròrroga per concloure l'Inventari general de béns de les institucions eclesiàstiques, per garantir-ne així la protecció».

⁴¹ Segons l'opinió d'Álvarez Álvarez, J. L., *Estudios sobre el patrimonio histórico...*, cit., p. 701-702, «el periodo de diez años es excesivamente largo para la aplicación de una disposición transitoria, teniendo en cuenta la desmesurada limitación que supone: la inalienabilidad de todos los bienes muebles que pueden ser considerados de interés para el PHE de todas las instituciones eclesiásticas». Això implica, segons Cuesta, J. M. de la, «Aspectos jurídicos...», cit., p. 153, «que van a quedar prácticamente inmovilizados, ya que sucesivas transmisiones sólo pueden tener lugar entre distintos entes eclesiásticos o en beneficio del Estado u otros entes de derecho público». Per contra, altres autors consideren que les dificultats de la catalogació d'aquests béns, la declaració d'interès cultural i l'inventari fan insuficient el termini de deu anys, i a més, el més raonable i eficaç per a la consecució de l'objectiu

transitòria ha estat convertida en indefinida per l'article 62 de la LPCAr en relació amb tots els béns mobles del patrimoni aragonès en possessió d'institucions eclesiàstiques, desvirtuant així la raó justificativa de la disposició transitòria esmentada. L'ampli ventall de béns que queden afectats per l'article 62 de la LPCAr troba una especial limitació quant als possibles subjectes receptors de les transmissions: l'Estat, la comunitat autònoma, les entitats aragoneses o altres institucions eclesiàstiques *amb seu a Aragó*. L'addició «amb seu a Aragó» comporta una modificació de l'article 28 de LPHE, el qual permet la transmissió a altres institucions eclesiàstiques amb independència del lloc en el qual s'ubiquin en el territori nacional.

Les innovacions que apareixen en el dit article 62 topen amb el sistema de la LPHE i han de ser examinades a la llum de l'ordre de distribució de competències Estat-comunitats autònomes en aquesta matèria, per determinar si constitueixen extralimitacions del legislador autonòmic.

El règim general quant a l'alienació entre les mateixes institucions eclesiàstiques és el de *llibertat*, llevat del deure de comunicació prèvia a l'Administració del propòsit d'alienació a l'efecte que l'Administració en tingui coneixement (preu i condicions) per, si ho considera oportú, poder exercir el dret de tempteig en cas que se li hagi fet aquesta notificació i el de retracte en cas contrari (art. 38 LPHE). El sistema d'alienació limitada a entitats eclesiàstiques amb seu a Aragó i en relació amb tots els béns mobles que formin part del Cens del patrimoni cultural aragonès contradiu el principi de llibertat de què parteix, com a opció bàsica, la LPHE i que va ser l'opció que va prosperar com a conseqüència de la modificació que va introduir la Ponència del Congrés al text inicial del Projecte de llei en l'afegir la possibilitat de transmissió entre institucions eclesiàstiques, la qual cosa afavoreix la conservació del Patrimoni en no desvincular-lo ni desarrelar-lo del seu sentit religiós originari de manera que, per exemple, un bé moble que es troba en una església d'un lloc abandonat pugui ser traslladat a una altra església en una ciutat en expansió.⁴²

En la mesura que la regulació que fa la Llei aragonesa de la facultat de transmissió condiona l'exercici del dret de propietat dels titulars de béns culturals eclesiàstics, en la seva faceta primària o estructural de disposició de béns de què s'és propietari, es produeix una vulneració de les «condicions bàsiques», en el sentit de l'article 149.1.1 CE, que disciplina

previst per l'article 28 de la LPHE és convertir en norma d'aplicació indefinida allò que estableix la disposició transitòria cinquena (*vid.* en aquest sentit Llamazares, D., *Derecho eclesiástico del Estado. Derecho de la libertad de conciencia*, Madrid, 1991, p. 676-677; Vidal Gallardo, M., *Bienes culturales...*, cit., p. 145).

⁴² Els debats parlamentaris a l'entorn de l'article 28.1 LPHE han estat objecte d'estudi i comentari per part d'Álvarez Álvarez, J. L., *Estudios sobre el patrimonio histórico...*, cit., p. 710 i s.

l'exercici del dret de propietat. La conclusió és, doncs, la inconstitucionalitat de la regulació de l'article 62 LPCAr.

L'esmentat article 149.1.1 reconeix la competència exclusiva de l'Estat en «la regulació de les condicions bàsiques que garanteixin la igualtat de tots els espanyols en l'exercici dels drets i en el compliment dels deures constitucionals». La Llei aragonesa s'aparta d'aquestes condicions bàsiques, la regulació de les quals s'encomana a l'Estat, i així s'ha d'entendre l'establiment dels requisits o pressupostos per a l'exercici dels drets (en aquest cas, el de propietat), com de manera reiterada ha afirmat el Tribunal Constitucional (vegeu la doctrina sintetitzada en els fonaments jurídics setè i vuitè de la STC 61/1997, de 20 de març). La conclusió és, doncs, la inconstitucionalitat de la regulació de l'article 62 LPCAr.⁴³

La raó que subjau en el plantejament de l'article 62 respon al sentir comú de les CA, molt sensibles davant la idea que els seus tresors artístics es desplacin a un territori geogràficament diferent, fet que es projecta en la seva legislació en matèria de patrimoni històric, en què s'adverteix la tendència que els béns amb valors propis d'una comunitat autònoma hi romanguin.⁴⁴ Els trasllats de béns culturals dins dels límits del territori nacional, fins i tot en aquells supòsits en els quals no hi ha transmissió ni cessió de la titularitat, solen ser sovint objecte de confrontació política entre titulars d'administracions diferents. El tema és d'indiscutible actualitat i interès, ja que cada vegada són més freqüents els casos d'edificis religiosos que s'han d'abandonar per diversos motius (migracions de població, que han originat el fet que moltes esglésies no tinguin fidels; l'escassetat del clero, que ha donat lloc que existeixin seminaris, convents o monestirs que ja no s'utilitzen i els béns dels quals han de ser traslladats a altres seus; etc.). En general és cert que el valor d'una obra es troba en connexió amb l'ambient en què i per al qual ha sorgit; si se la sostreu del seu ambient, és natural que el seu valor resulti afectat. Això és així no només en els trasllats interestatals sinó també, molt

⁴³ Alegre Àvila, J. M., en l'interessant treball «La enajenación de bienes culturales en Cantabria: una regulación disparatada», a *Patrimonio Cultural y Derecho*, 6 (2002), p. 199-212, entén que el règim general d'autorització i de retracte previst per la Llei del patrimoni cultural de Cantàbria en matèria de comerç interior (abstracció feta del previst per als béns de les entitats eclesiàstiques i dels ens públics) topa frontalment amb la LPHE i és inconstitucional (implica un apartament de les «condicions bàsiques» ex article 149.1.1 CE). Sobre els desajustos entre les previsions estatals i autonòmiques, vegeu, també d'aquest autor «Patrimonio histórico, cultura y Estado autonómico», en *Patrimonio Cultural y Derecho*, 5 (2001), p. 157-165.

⁴⁴ S'afavoreix la «sortida» de béns fora de la comunitat autònoma quan té per objecte la permuta o el canvi per altres béns que resultin d'interès per l'època de realització, pel seu autor, per completar col·leccions o qualssevol altres raons anàlogues. La permuta —segons l'article 57 de la LACAR— es pot realitzar amb altres entitats públiques o eclesiàstiques en relació amb béns que siguin propietat de la comunitat autònoma: «Correspon al Govern d'Aragó, a proposta conjunta dels consellers del departament responsable de Patrimoni Cultural i d'Economia i Hisenda, concertar amb altres entitats públiques o eclesiàstiques la permuta de béns inventariats del patrimoni cultural aragonès que siguin propietat de la comunitat autònoma amb altres d'almenys igual valor i significat cultural, sense necessitat de l'autorització regulada per l'article 64 de la Llei 5/1987, de 2 d'abril (LARG 1987, 992), de patrimoni de la comunitat autònoma» (art. 57 LPCAr).

sovint, en els trasllats intraestats. És cert, no obstant això, que una interpretació estricta del valor de la ubicació ambiental ens conduiria a la impossibilitat de «tocar» els béns del lloc en què es troben. Però la garantia de protecció del valor associat a la col·locació ambiental no pot fonamentar sense més una prohibició de transmissió fora de la Comunitat d'Aragó com ho fa l'article 62 LPCA. El fet que aquesta prohibició no hagi estat prevista en la LPHE és simptomàtic. L'Administració podrà vigilar, en defensa de l'interès dels ciutadans, que es respectin els drets d'ús i accés que el públic té sobre el bé que es trasllada en virtut dels articles 13.2 i 26.6.b LPHE i els equivalents de les normes autonòmiques. Podrà també intervenir per garantir que el trasllat o la transmissió no menyscabi el valor del bé a falta de garanties en la integritat i la seguretat d'aquest. Però no pot impedir una modificació en la situació dels béns amb la genèrica apel·lació al valor ambiental. Això només podria succeir en la hipòtesi que la relació entre el bé i l'ambient sigui tan estreta que contribueixi de forma singular a ressaltar el valor del bé de tal manera que, si fos portat a un altre lloc, s'atemptaria contra la mateixa integritat de l'objecte com a bé cultural.

En l'expedient de declaració d'un immoble d'interès cultural han de figurar —segons prescriu l'article 18.3 LPCAr— els béns mobles i documentals *vinculats*, que podran ser —d'acord amb l'article 27 de la LPHE— aquells que formin part essencial de la seva història i que tenen una destinació comuna;⁴⁵ en aquest cas estaria justificada la inseparabilitat i, per tant, la prohibició que sortissin fora d'Aragó. D'altra banda, el criteri ha de ser el de lliure transmissió entre institucions eclesiàstiques amb el deure de comunicació a l'Administració perquè es faci constar en els registres i catàlegs corresponents i es puguin exercir els drets d'adquisició preferent.

Nota final. El text precedent constitueix una reelaboració parcial de dos treballs anteriors de l'autora: «Los bienes de las confesiones religiosas», a I. Martín Sánchez (ed.), *Curso de derecho eclesiástico del Estado*, València, 1997, p. 249-280; i «Régimen del patrimonio cultural de las confesiones religiosas en la legislación autonómica. Especial referencia a la transmisión de bienes en Aragón», a *Anuario de derecho eclesiástico del Estado*, XX (2004), p. 203-222.

⁴⁵ Sobre la vinculació ambiental dels béns mobles i la seva possible inseparabilitat, vegeu Aldanondo, I., «Régimen jurídico del traslado de bienes eclesiásticos incluidos en el patrimonio histórico», a *Anuario de derecho eclesiástico del Estado*, XI (1995), p. 35 i s.